

ÁGAI ADOLF.

Élete. Ágai Adolf 1836 március 31-én született Jankovácon, Bács-Bodrog megyében. Atyja, Rosenzweig József, lengyel menekült volt, orvos és zsidó költő. Ágai szülőfalujából szülei Órahovicára, Eszék mellé költözködvén, írónk anyanyelve a horvát lett. Pécelen tanult magyarul s Nagyabonyban, ahol az elemi iskolákon kívül a gimnázium két első osztályát is végezte. Itt szította lelkébe azt az erős magyarságot, mely működését és műveit egyformán jellemzi. A III. osztályt Konya Pál vezetése mellett Pesten, a IV—VII. osztályt ugyanitt a kegyesrendi főgimnáziumban végezte, VIII.-ba Nagykőrösön Arany János «elébe járt». Ez az év stílusának fejlődésére is, de lelki világára is nagy hatással volt. Megértette a kor szellemét és a nemzeti törekvéseket átérzve ment Bécsbe, orvosi tanulmányok végzésére. Ott is magyar társaságba járt és érintkezést tartott fenn az odatelepedett magyar íróknak és szellemi vezéreknek majd mind-egyikével. Ez időben kezd tárcáival és külföldi leveleivel a magyar folyóiratokban is szerepelni. 1862-ben megszerzi az orvosi oklevelet és Pestre költözik. Eleinte orvosi gyakorlatot folytat, többet ezt abbahagyva, ujságíró lett s a *Borsszem Jankóval* s annak típusokká lett, általa teremtetett alakjaival lesz népszerűvé. Igazi hírnevét *Tárcalevelei* alapítják meg. Mint író és mint szerkesztőt egyaránt kedvelik. Napi- és hetilapokban gyakran jelenik meg neve vagy álneveinek egyike: és pedig nemcsak a magyar, hanem a német lapokban is. Idővel az ujságírók nesztora lesz, aki együtt öregedett meg egy nagy kor hagyományosaival s a klasszikusok között, sajátos téren, maradandó nevet biztosít magának. Késő öregségéig dolgozott a világháborút is megérte. 1916 szeptember 21-én halt meg, röviddel azután, hogy nyolcvanadik születésnapján írótársai melegen ünnepelték.

Munkái. 1. *Az arkanzasi lókötők.* Gerstäcker Fr. után ford. 4 köt. 1860. (Zilahy Károlyal). — 2. *Jelenetek a magyar életből.* De La Tour után ford. 3 köt. 1861. — 3. *Ilona.* Regény a magyar életből. Nizarpa Eiluj (Apraxin Julia) után ford. 2 köt. 1861. — 4. *Egy szegény leány története.* Georges Sand után ford. 2 köt. 1861. — 5. *Vig cimborák.* Paul Kook után ford. 4 köt. 1863. — 6. *Egy örült szerelmei.* Xaver Montépin után ford. 2 köt. 1864. — 7. *A Borsszem Jankó naptárai* 1867 óta. — 8. *Porzó tárcalevelei.* Rajzok a társaséletből, a család köréből, úti vázlatok stb. 2 kötet. 1876. — 9. *Gyermekhumor.* Rajzok és jellemző vonások a gyermekvilágból. 1877. — 10. *Gyöpre magyar!* Válogatott kortesadomák s dalok, összehányta Duhaj Marci, kiadta Mokány Berci. 1879. — 11. *Forgó bácsi gyermekszínháza.* 16 vígjáték, színmű s apró jelenet gyermekelőadások számára. 1882. — 12. *Diákismeretek tára.* Terjeszti Bukovay Absen-

tius. 1883. — 13. *Forgó bácsi képeskönyve*. Versek és mesék. 1887. — 14. *Az én kis világom*. Versek és mesék. 1887. — 15. *Vizen és szárazon*. 2. k. 1895. — 16. *Por és hamu*. 1892. — 17. *Igaz történetek*. 1893. — 18. *Új hantok*. 1906. — 19. *Egy görbe nap*. Előadták a Népszínházban. 1902. — 20. *Ha 'sszölltyék*. 2 kötet. 1910. — 21. *Utazás Pestről Budapestre*. 1907. (3. kiad. 1912.) — Szerkesztette: a Borsszem Jankót, a Borsszem Jankó albumát (1869), a Látéső o. napilapot (Bródy Zsigmonddal), a Magyarország és a nagyvilágot, a Regélő c. regényfüzeteket és a Kis Lapot. — Álnevei: Porzó, Csicseri Bors, Náday Ezüstös (ad anal. Kákay Aranyos = Kecskeméthy Aurél), Forgó János, Forgó bácsi, Nemo, Dr. Tőkés, Spitzig Icig, Mokány Berei és a Borsszem Jankó általa teremtett humoros alakjai majd mindegyikének neve. — V. ö. *Alexander Bernát* tárcáját Pester Lloyd 1916 szept. 22.

Ágai Adolf a múlt félszázad íróinak nem a legnagyobbjai közül való volt. Arany, Jókai, Mikszáth írói egyénisége mellett derült kedélye, mellyel az életben és az irodalomban egyformán napsugarat árasztott maga körül, csevegnitudása, mellyel élményeit virágos koszorúba fonta, nem emelték ki messze a közepesen felül. Amíg itt volt közöttünk, alig vettük észre megszokott, kedves írásait. S amióta csöndes öregségében csak ünnepnapokon szólalt meg, elmentünk derült verőfényében, jólesett a melege, de nem nagyon kerestük a napot, melyből az a lombokon át leszűrődött. Most, hogy nincs itt, hogy a közelmúlt regelője, nagy emberek pajtása elment a kortársai után, akiknek intimitásait ismerte és sokszor elmondta, idejénvaló az irodalomtörténet rideg betűivel megállapítani, hogy e hosszú élet alkotásai mennyiben tarthatnak számot egy még hosszabb életre: az örökkévalóságra.

E száraz kritika elől mindenha kitért. Nem kereste, nem hívta ki. Érenél maradandóbb emléket nem próbált magának a halhatatlan művekből kovácsolni. A napi élet krónikásának vallotta magát, ujságírónak, aki nem muló jelentőségű alkotásait is álnevek mögé rejtette, megvonult szerényen a nagyok árnyékában. Hogy műveivel most — mikor a hegyeken át ő érte is eljött a nagy ismeretlen, aki az örök álom kék mákszemecskéit hintegeti — mégis elmondhatja a nagy Örökkévaló zsámolya előtt a pogány non omnis moriart, azt élete határán két mozzanatnak köszönhetni. Az egyik egyénisége, a másik munkássága: a végeknek, a határszéleknek az irodalma.

Mindenben a fejlődés határszélén állott. Elmosódó silhouetteknek, átmeneteknek az írója volt, aki a fény és árnyék sohasem éles találkozásánál, összeolvadó harmóniájában állott s az éleket kereste a kettő között. A régi és új Magyarország határmegyéjén járta útját a régi Pestről a mai Budapestre. Elindult az Arany János iskolájából — mert az író onnan indult el — és megérte a modern tüleke-

dések korát. A humorról azt tartotta ő is, amit nagy német írók hirdetnek, hogy az nagyon komoly dolog. Látta Batthyány kivégzését és büszkén mondotta az aggastyán Kossuth Lajosnak, hogy ő inkarnátus pecsovics. A tegnap embere volt, aki a mának beszélt. De legjellemzőbb mégis a kedvelt műfaja, melynek mesterét ünnepeljük benne: a tárcza. Ott állt benne az aktuálisnak és a maradandónak határán, még a valóság területén, de a költészet virágaira kacintgatva, még a próza formájában, de már telve poézissal — felismerve a műfaj lényegét s avatott tollal nagygyá fejlesztve azt.

A tárcát sokszor összetévesztik közel rokonával, a novellával. Pedig a kettőt ugyanaz a széles úr választja el egymástól, amely a regény és a történetírás széles mezői közt is tátong; mindkettő az életből veszi a tárgyát, de a tárcza — miként a történetírás is — nem eszményíti azt. Két jellemvonása van: aktuális és csevegésszerű. A közelmúlt eseményeiről szól; rövidege folytán sohasem nagy, de mindenkit érdeklő eseményekről, elsősorban az élet érdekesebb epizódjairól, — és mert főeleme a causerie, mindig szellemesnek kell lennie. Eredetét nálunk leginkább azokban a vidéki és külföldi levelekben kereshetni, melyek a kezdődő magyar ujságírásnak legélvezetesebb, legkapósabb részei voltak s amelyek itt-ott még ma is kísértének. Alapja pedig mindig az élmény.

Ágai maga is ilyen leveleken kezdte. A tárcának azonban, melynek már előtte is voltak hivatott művelői, idővel páratlan mestere lett, akinek ilyenmű műveit csak Jókai tárcái mellé állíthatjuk s akihez a fiatalabbak közül csak Keszler Józsefői emelkednek.

Aktuális, vagy aktuálissá vált élmény, csevegésszerű formában, ahogyan legjobban Heine tudta: ez a tárcza. Ágainak érdeme, hogy e vonásokat a tökéletességig fejlesztette s harmadikul adta hozzá az Arany-tanítvány tehetsége szerint a befejezettséget, a kerekéget: a kompozíciót. Az ilyforma művészi alkotásnak nála velejárója volt tiszta, zamatos magyarsága, cifrázás, de egyben pongyolaság nélküli nyelvezete.

A tárcza a múlt század műfaja: Ágai minden vonásával a múlt század embere volt. Hiányzott belőle a mai ujságíró tárgyilagossága, mert a maga világát élte. Írói alkotásai mind — még a Mokány Berciádák is — koncentrikus körök, amelyek középpontján a maga rokonszenves egyénisége áll sok tudománnyal és sok szellemességgel. Írói alkatának lényegéhez tartozik, hogy nagy kor szülötte és szemtanuja volt. E körök érintői a modern Magyarország születésének és fejlődésének eseményei, melyek — hogy a nagy véletlen folytán egy másik újjászületés vajudó percei közepette zárta le szemeit — harmónikus egésszé alakultak. A negyvennyolcas idők hatásától a világháború kitöréséig élte a szemlélő, a megfigyelő életét, majdnem min-

dig a kohó közelében, ahol a folyékony vas izzó tömegének urai közé sodródva, látta és hallotta a kalapácsütéseket, melyek fékezhetetlennek látszó anyagból mesterművet kovácsolnak. Néki magának — nem is vágyott többre — csak az inas szerepe jutott; keveset tett, de szívebben vállalta is a megértő közönség szerepét s a látottakat híven rakta el emlékei közé.

Ezek az emlékek voltak azok, amelyek irodalmi alkotásaihoz az anyagot adták. Egész élete egy nagy anyaggyűjtés volt, melybe az ihlettség szent perceiben avatott kézzel nyúlt, hogy onnan marokszámra szórja fásuló, szürke hangulatokra a fényt.

Élményeinek különösen három nagy időszaka volt írói vénájára döntő jelentőségű. Az egyik a bécsi diákévek kora. A másik az abszolutizmusnak Pesten, a kor nagy embereinek közelében, társaságában szívott levegője. A harmadik a kiegyezésszülte ébredés kulturális munkája. Hogy a nagy márciusi eseményeket közelről látta, hogy orvos lett, hogy a Borsszem Jankó szerkesztősége reá várt, az mind csak szaporította élményeinek terrénumát: de Ágai ezek nélkül is azzá lett volna, ami volt.

A bécsi magyar diákélet még megírójára vár. A magyar ifjúság külföldi iskolázásának egyik legérdekesebb fejezete ez, amely egészen sajátos formájában sorakozik az olasz, német, hollandus és svájci magyar diákélet mellé, mert szereplőire egészen más hivatás várt. Amazok tanulni, világot látni mentek ki s idegen kultúra érett gyümölcseit szedték; ellesték az odavalósi diák életének mozzanatait s azokat utánogatták. A bécsi magyar diák nem igyekezett környezetébe illeszkedni s a tudományt nagyhírű professzorok ajkáról lesve is a magyar kultúra életét élte. Félig-meddig politikai hivatása volt már a XVIII. században is, melyet öntudatlanul csak a hagyomány adott át nemzedékről-nemzedékre. Az eddiginél is sokkal inkább így volt ez abban az időben, mikor Ágai Bécsbe került. Ekkoriban ifjaink a pesti németesítő rendőrvilág elől menekültek a bécsi policáj szeme előtt viruló magyar világba: ott nem keresték a lázadókat, mert nem látszottak veszedelmeseknek. Ott a «hazaárulók», a kamarilla magyar hivatalnokai voltak a legveszedelmesebb forradalmárok és a jámbor bécsi polgárok kedélyességének leple alatt éltek a magyar «emigránsok». Maga Ágai is azért ment Bécsbe, mert a pesti «gutgesinnt» rektor jó anyagot látott benne, hogy besűgővá nevelje. Bécsben pedig Kecskeméthy Aurélt találta, Hollán Ernőt, Kertbeny Károlyt, Frankenburg Adolfot, Falk Miksát, ott ismerkedett meg Szilágyi Dezsővel és ott élt Széchenyi szelleme. Kijártak Döblingbe, hogy a falak lombozatának suttogását hallgassák. Ifjúi lelkesedésük szálai azonban ártatlan pókhálökként szövődtek messze, az udvarig, a rendőrségig is.

A környezet Bécs volt, a császárvárosnak Stifter-megfestette, kifejlett sajátos jellegével. A levegő azonban a nagy politikai események forrongó levegője, emberei a lezajlott szabadságharc csendessé lett szereplői, törekvései a nagy álmodóknak álmjai voltak.

Ágai mindenből bőven kivette részét. Mint orvosnövendék közel-férkőzött nagy professzoroknak és kicsi, bécsi típusú nyárspolgárok-nak szívéhez és gyűjtögette a tapasztalatok ezer rózsáját és tövisét. Egész virágesővel árasztotta el az élet. Mint magyar diák, megtalált minden alkalmat, hogy hazafiasságának, a magyar alföldről hozott, magyar rögön nőtt lelkének táplálékot szerezzen a nagyoknak és társainak összejövetelein.

Mikor a diplomát megszerezte és Pestre telepedett, még mindig derengett. A homályba lopódzó napsugarakat ugyanaz a társaság gyűjtötte össze lencséjével, amelynek tagjait jórészt még Bécsből ismerte. Széchenyit itt Deák pótolta. De Pákh Albert körül megtalálta a maga fiatalos társait is: Tóth Kálmántól Gregusson át Vajda Jánosig, «a legvigabb életgyűlölőig», a bécsi «grüne Insel» párját a számárrendben, a nagy idők bajnokait, Jókaival az élükön s a jövőndő Magyarország alkotóit. Ez az a kor, amelyet írásaiban úgy emleget, hogy «akkor» volt. A Hölgyfutár idején. Az emlékezés évei voltak, amelyek a múltakból erőt merítettek a jelen s még inkább a jövőndő munkájához — s amelyek ma már szintén csak az emlékezéséi. Nincs korszak, amely a memoire-irodalomnak gazdagabb anyagot adott volna; talán mert soha annyi nagy elme össze nem találkozott, akik cselekedtek is, írtak is, — szenvedtek is az események alatt, alkották is a jelent.

Ágai éber szemmel, mindegyiküket közelről ismerve, vitte a maga kisdéd szerepét. A politika kezében eszköz volt csak, de magaválasztotta célok kitűnő eszköze. Életének e két átélt korszaka s ez a környezet volt döntő írói pályájára, melyre — az orvosit otthagya — végleg lépett. E körülmények, melyek között élt, adták meg írásai célját is, anyagát is (és teszik, hogy tárcái az irodalomtörténetírásnak is gazdag kútforrásai).

Mint a Borsszem Jankó szerkesztője s eddigi kezdéseivel is, újságíró lett. Nem fontos, hogy divatos regények egész sorát is fordította. Élményei nagy emberek körébe vonták: róluk írta tárcái javát. Mint hosszú időn át a császárváros lakója, annak karakterét jól ismerte s az egyedüli lett, aki e tapasztalataival ki tudta keresni ennek a mi karakternélkülinek csúfolt ragyogó fővárosunknak hagyományait és jellemvonásait. Átélvén pedig hazánknak is, metropolisunknak is újjászületését, módja volt a mának megrajzolni a tegnapot.

Ime, a környezet, az élmények, amik legtöbb munkájának (*Igaz történetek, Tárcalevelek, Por és Hamu, Új hantok, Utazás Pestről Budapestre*) anyagát adták. Hogy általában mennyire uralkodó műveiben az élményi elem, az abból is kitetszik, hogy egyetlen munkája sem szükölködik nélküle. Még novelláinak tárgyait is, bár eszményíteni próbálja őket, innen meríti. Útleírásai (*Vizen és szárazon*) csak kiegészítik e sorozatot s a Mokány Berci vidám történetei sem egyebek, mint munkáinak paródiái, élményeinek más szémszögből történt megörökítése. Csak a dombszögi és bugaci földesúr sarkutazására kell gondolnunk.

Azt hiszem, ezt a vonását csakúgy, mint az aktuálisnak szeretetét, újságírói pályájának köszönheti. Hivatása tanította meg rá, hogy mindig a körülötte lejátszódó eseményeket szemlélje. Írói pályájának kincse volt, több annál: alapja, hogy nagy dolgok játszódtak le körülötte. Természetes végzete, hogy maga nem tartozott az igazán nagy egyéniségek sorába, aki ez eseményeket mozgatta volna is.

Mikor a jelent azon melegében, aktualitásában kellett megörökítenie, újságíró volt; mikor a képzetek forrongására ideje volt és lelkében, mint az őszi hervadás színei, harmóniává alakulhatott a melankolikussá sápadt múlt s az aktualitást csak egy későbbi pillanat idézte újra fel: tárcát írt. És csak ekkor volt igazán elemében: mert fék nélkül adhatta hozzá a maga tehetségének zamatját.

Ágai causeur volt, nálunk a legkiválóbbak egyike. Egyéniségét azok, akik ismerték őt, lebilineselőnek mondják. Jótékony derű áradt lelkéből környezetére, elmúlt idők mezejének illata töltötte be a levegőt, ha szólt. Egész lénye meleg volt, minden mondása szellemes. És ezt a szellemet generációk élvezték annál az asztaltársaságnál, amely a Borsszem Jankó törzsasztala köré írókból, politikusokból, művészekből összeverődött, mindenütt, ahol Ágai megfordult és legkivált a publikumban, amely munkáit olvasta. Szellemessége nem volt franciás eszrit, nem volt nehézkes német vice, -- közelebb állott a bécsi kedélyességhez, igazában azonban magyar elmesség volt. Az irodalomban Jókaié az, amellyel leginkább össze lehetne vetni. Majdnem egyöntetű vele. Nagy képzettség, előadásbeli könnyedség és találó csattanó, amelyhez néha szatirai él is járul -- nem tulságosan sebzó, -- az összetevői. Sok közöttük az anekdota: éppen úgy, mint Jókainál. Ezekkel fűszerezte a tárcáit; ezekkel tarkítva lettek azok igazán elmés csevegésekké. S ahogyan az életben is emlékei ezréből tudta társaságát kedvessé tenni, azonképpen az irodalomban is. Csakhogy itt mindig kerek egész adott: művészi formában, zamatos magyarsággal, egyszerű, szép stílusban írván meg elmondandóit.

A «végek» költészetét írta. Egy-egy nagy emberünk halála, egy-egy

régi emlékü épület eltűnte volt az aktualitás, mely tollat adott kezébe. Műveinek több mint fele s legjelentősebb alkotásai nekrológnak készültek és tárcák lettek. Magyaros nyelvezetét még az alföldről hozta, de érzékét öntudatossa a körösparti Athénban Arany Jánostól hallgatott órák fejlesztették. A magyarságot Abonyi Lajossal — az ő kedves Márton Ferkójával — egy levegőből szívta s nem tudta azt megrontani a pesti iskolák németje sem. Ha kivetni való van benne, az a nyelvújító törekvése, mellyel — néha kissé erőltetetten — egy-egy emlékében élő tájiasságot következetesen használni szokott. *Értemre* — mondja: mikor arról van szó, hogy amíg ő megérte — s a világerő sem ment el senkihez másként, mint hogy *nála nézett*. Egy ici-picit fitogtatása ez és a többi párja annak, hogy mennyire magyarosan tud magyarul. A stílusára azonban bizonyosan ráillik, amit a hagyomány Arany Toldijáról mond, hogy az egyszeri ember nem sokra tartotta — mert ilyet ő is tudott volna írni. Ez legyen az Ágai dicsérete is.

Az elmondottak együttesen jellemzik Ágai írói — s ami egy — tárcáiról művészetét. Összefoglalva: élményei a legérdekesebb korszakból valók, életének jelentős momentumait örököltette meg és csevegő formája mesteri; népszerűségének ez a magyarázata s ez adja tárcáiról nagyságát, helyét a XIX. század magyar irodalomtörténetében.

De külön hely illeti meg Ágait a magyar *humor* történetében is. A sírva vigadó régi magyar költészetben igen kevés a humor. A magyar *satira* története jóval messzebb nyúlik vissza az elmúlt évszázadokba, aminthogy a gúnynak később is, fejlett politikai költészetünkben, jelentős szerepe volt. Igazi *humoristáink* azonban csak a múlt században voltak. A legnagyobbak köztük Arany, Jókai és Mikszáth. Ágai Adolf neve is mellékük sorakozik s ebben is Jókai mellett a helye. A humor veleszületett költői érzéseinek egyik legszebbje; levendulaillatos szobáinak enyhe levegőjét ez a pajkos szellő gyakran járja át, frissíti tárcáit és alakjait kedves vidámsággal önti el.

Ez a tehetség érvényesül önalkotta hőseiben is.

Ágai köteteit végigolvasva, úgy látjuk, hogy munkáit bizonyos józan egyszerűség jellemzi. Van érzéke a poézis iránt, sok bennük a napsugár és kedves humor járja át valamennyit. De két dolog hiányzik belőlük: nincs fantáziája és nincs invenciója.

Legelterjedtebb könyvének — *Utazás Pestről Budapestre* — utolsó fejezetében csodálkozva olvasunk egy furcsa kísérletet: Budapest ezer év múlva a címe. Merész dolog. Az eszméjének Jókai-íze van, de a kivitelben messze marad mestere mögött. Van benne kómiikum, van benne ötlet, de majdnem semmi leleményesség. A maga helyén pedig sehogysem érzi jól magát: nem illik a régi és új Budapestről írott tárcákhoz. Szegényes és színtelen. Látszik, hogy a fan-

táziának — mert Jókai után az invencióját emlegetni is kár volna — erőltetett a szárnycsapongása, mely lendülethez nem jut. Érthető is, hogy akinek minden munkája élményen épült, aki a múlt időkben élve megtalálja régi környezetét s azok életével telik el — nem is törekszik egyébre, — annál nem kelnek a képzelet tarkaruházatú pillangói ismeretlen messzeség csábos illatárja felé.

Az invenciót mégsem tagadhatni meg tőle. Csakhogy nem a legmaradandóbb alkotásaiban érvényesült, hanem egyebütt, egy másik világban, a Borsszem Jankó lapjain. Itt sem alkotott a semmiből, de eszményített, generalizált. Invenciója abban nyilvánult, hogy megtalálta élményei között a megfelelő alakokat, akikből típusait teremtette. A *Ha' szszóljék* bevezetésében ugyan tiltakozik ellene, hogy ezekhez egy-egy élő modellja volt; de *Arany Jánosról* c. tárcájában (*Por és hamu*, 78. l.) maga is bevallja, hogy a Mokány Berci alakját Nagykőrösről vette: Arany megkérdezte tőle egy ízben Mokány Berciről, hogy «nem-é a P(intér) Gyurkára gondoltam, arra a jószívű, duhaj körösi gyerekre? Mert arca, alakja, eszejárása és beszédmódja teljesen rávallanak. Valamint hogy úgy is van.» Wewreshegyi Dániel kilétét is elárulja, mikor Márton Ferencről írt nekrológiájában (*Új hantok*, 163. l.) a Mostgyütt bárót emlegeti, mondván róla: «Vonatkozás egy német úrra, aki valahonnan Hannoverából került le Abonyba, hohenheimi könyvek szerint folytatni gazdálkodást.» Ez, a valónak nem épen «égi mása» tehát — ha arra is gondolunk, hogy humoreszkjei mind élményen alapulnak, tárcáinak akárhány epizódja torztükörben is megjelenik a *Ha' szszóljék*ban — közös vonása típusainak. Nem vált ártalmukra. Ágai maga is büszkén hirdeti, hogy Mokány Bercit Kossuth is említi Irataiban s Gyulai is egyetemi előadásaiban tőrülmetszett, igazándi telivér legénynek nevezte. Alakjainak legnépszerűbbje, legsikerültebbike lett is.

Ez alakok a régi magyar típusoknak népszerű és életrevaló utódai. Történetileg is folytatásai a Serteperti és Széllházi báróknak. Pontyiéknak és a népszínművek cigányainak és zsidainak. Ismeretes, hogy Ágai mintegy negyvenet teremtett meg ilyent s ezek jórésze túlélte mesterét. A Mokány Berciádat össze is gyűjtötte 1910-ben két, már idézett című kötetében. Hibájául róttá fel Gyulai, hogy szerzője nem kötötte magát benne *egy* tájszóláshoz. Magyarosságát és népszerűségét azonban ez a gyengéje nem érintette. Sokkal nagyobb baja, — ami így kötetbe gyűjtve még zaklatóbban kirívó — hogy vaskos kómikuma igen gyakran fajul szemenszedett utszéliséggé s a kártya, agár és asszonyok barátja több mint pajzán és sikamlós: legtöbbször trágár is. Ami nem jellemző tulajdonsága a magyarnak; hiszen nemcsak az asszonyaink szemérmesek — a faluk magyarja is az.

Csakhogy Ágai már pesti volt és pesti közönségnek írt. Az itóka szerepét, mely Mokány Berci ágon-réven atyjafiának, Göre Gábornak viselt dolgaiban ismét jogerőre emelkedik, itt egészen a szoknya vette át.

Mokány Berci is, a többiek is a *Borsszem Jankó*ban léptek a közönség elé. Az irodalom történetébe s Ágai méltatásához tartozik az is, hogy ezt a legjobb magyar élclapot ő teremtette meg. Sajátosan magyar alkotása volt ez is. Jelentősége nagyobb, mint a *Fliegender* volt a maga körében, mert egy nevezetes kor hangulatának volt a tükre. Az újjászülető Magyarország első éveiben volt a legnagyobb. Politika és társadalom volt a terrénuma, magyarság és szabadelvűség volt a jelszava. Nagy írók voltak a munkatársai és egy Jankó Jánost mondhatott a magáénak. Érdemei a kor történetéhez hozzátartoznak.

Sok mindenben volt a Jókai tanítványa. Talán nem tévedek, ha típusokat rajzoló művészetét is visszavezetem a legnagyobb magyar mesemondó csodakútjához, idealizált jellemeihez. De egyet, amiben az a legnagyobb volt, nem tudott elveszni tőle: képzelőerejét. Sehol sem látni ezt jobban, mint novelláin. Mert ezek is mind csak élményeken épültek s aki annyira az élet realitásában élt, mint Ágai, azt köti a rög, azt varázsos mezőkre nem csalják nimfák; és a politika álomszövéseiben nincsen színes fonál. Talán egy kicsit a *Borsszem Jankó* is oka volt, hogy e novellák, melyek egyik-másikában (*A Viola Vera*) erő is van, olyan képzelet nélkül szükölködők, kissé vontatottak is.

De mintha a sors ezt a tehetséget sem tagadta volna meg tőle egészen. Mintha írónk meg akarta volna mutatni, hogy a mesék világában is járt, nemcsak mindig tülekedő emberek törtéteit nézte csendes mosollyal — megalkotta a Forgó bácsi *Kis Lapját*. És aki legszívesebben elmúlt generációk történeteit beszélte a jelennek, be-zörgetett azon a házon is, melyet a jövő nemzedék népesít be és a szívének egész verőfényét helyezte a legigazabb melegségű helyre, a gyermekszívembe. Ott is élni akart.

Nagyon szeretett élni. Egyik leghíresebb tárcájában, a *Halál* címűben írja: «Én élni akarok és nem akarok meghalni! — — — Nem, nem! O ne hagyjatok meghalnom! Ó élni, élni, élni! Megfürödni a mindenségnek sugaras világában soha ki nem fogyásig!» . . .

Nem halt meg. Befejezte munkáját és teste elpihent. «Takarjanak ólomba — így rendelkezett — amiből öntik a betűt — e becsületes ércebe, amely átsegített az életen s megvitte barátainnak jó híremet.»

És csakugyan, ólombetűkbe takarva, él az irodalomtörténet lapjain, nem a vezető elmék között, de jó hírében, a maga becsülettel megérdemelt helyén, a «mindenségnek sugaras világában, ki nem fogyásig.»

GÁLOS REZSŐ.